

ISKOLA ÉS HONISMERET

Tanítómestereink

Szathmáry György: A népoktatás jelentősége Magyarországon*

[...] Hiszen van abban igaz, – bár nem teljesen igaz –, hogy „felülről jön a világosság”, mert jöhet másfelől is. De ezzel szemben vagy mellett mi egy sokkal kifogástalanabb tételt állíthatunk fel, mint álláspontot, melyhez aztán nem fér semmi „mert”. Azt ti., hogy a világon *minden építés alulról* kezdődik [...]. Már pedig miről van nálunk szó? Arról, hogy a nemzettestet ott lenn, a fundamentumoknál, a népmilliók körében *kiépítsük*; arról van szó, hogy a népmilliók tengerében a korallok munkáját végezve, a magyar nemzet és államiség számára minél több szilárd talajt teremtsünk, minél több tért foglaljunk; arról van szó, hogy a jövő Magyarország számára minél nagyobb számú *öntudatosan* államhű polgárt neveljünk és toborozzunk. És – kérdem – vajon lebeghet-e a mai generáció s az egész nemzet előtt ennél magasabb, ennél fontosabb és egyúttal nemzetibb cél és feladat? És kérdem továbbá: lehet-é ezt a célt csak megközelíteni is, lehet-é e feladatba csak belefogni is a *népoktatás* hatályos és erőteljes felkarolása nélkül?

[...] És e nemzetnek melyik a legveszedelmesebb achillesi sarka? Az, hogy eddig magyarokul csak relatív többségben vagyunk Magyarországon, ami más szavakkal kisebbséget jelent (6 millió magyar, 7 millió nem-magyar), és környezve vagyunk Európa-szerte *nemzeti* alapon szervezkedett államokkal. A képünkre is vágják minden áldott nap az ellentáborból (legutóbb a bukaresti „Romanul”), hogy mint kisebbség uralkodunk ez országban a nem-magyar többség fölött. És most, békés időben meg volnánk valahogyan ilyen ethnographiai viszonyok mellett is, mert a „porszemek nyugton hevernek biztos helyükön”. De ha egyszer ismét zivataros idők fellegei szakadnak le reánk: akkor fog csak kitűnni, mekkora gyengeség rejlik a magyarság mostani létszámában! És mivel fogjuk a nemzet számbeli gyarapodását s a válságos időkre megizmosodását művelni, ha nem az óvoda és népoktatásügy erőteljes mozgásba hozatalával? [...]

Sajátságos rendelkezése volt a gondviselésnek, hogy az új alkotmányos korszakban éppen az az ember lett az első közoktatásügyi miniszter, Eötvös József báró, kinél a világon senki sem ismerte jobban a *nemzetiségi* eszme államveszélyes és államrobbantó erejét, mert ő fejtette azt ki hasonlíthatatlan mélyelméjűséggel és alapossággal a XIX. század uralkodó eszméiről írt világhírű munkájában. [...] Ha nem tévedek, éppen Eötvös mondása volt, vagy legalább egészen rávall az ő iskolájára, hogy a „nemzetiségi kérdést legbiztosabban az

* 175 éve született Szathmáry György (1845. április 9.–1898. január 14.) művelődéspolitikus, író, publicista, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Közleményünket 1889-ben írta, forrása: Nemzeti állam és népoktatás. Második kiadás. Bp., 1896. 6-15. A szöveget a mai írásmódhoz igazítottuk; a kihagyást [...] jelzi. (A szerk.)

iskolában lehet megoldani”. És vajon nálunk melyik iskola az, ha nem legfőképpen az óvoda és a népiskola? [...] Igenis, a mi viszonyaink közt csak az tartható Magyarországon igazán nemzeti politikának, mely a népoktatás erőteljes kihasználását programpontjai közé felveszi; minden kormányzati rendszer csak azon mértékben igazán nemzeti, amely mértékben előmozdítja és szolgálja általában a kultúrát és főképp a népoktatási érdekeket. [...]

De sietek két lehető félreértést magamtól elhárítani.

Először is a mondottak által távolról sem akarok erőszakos magyarosítást, mely ellen-szenves és gyűlöletes törekvésnek nem voltam s nem leszek szószólója. De nincs is szükség erőszakos magyarosításra, meg aztán célra sem vezetne, sőt káros visszahatást is keltene. Hanem való tény, hogy ama 7 milliányi nem-magyar közt milliókra megy azon népelemek száma, melyek örömet hajlandók nyelv tekintetében is asszimilálódni, összeforrni velünk, csak adjuk meg, adja meg az állam hozzá a szükséges módokat és eszközöket. Miben? A népoktatási intézetekben. [...] Szóval tehát csak ott, ahol erre önkéntes hajlandóság mutatkozik (szerencsére milliók hajlandók *most még* erre), kívánám az iskolai téren az alkotó akciót a faji megizmosodás érdekében. De ez aztán a nemzetnek s az államnak önfenn-tartási ösztönéből következő olyan érdeke és kötelessége, mely elől ha elzárkózik, önmaga iránt akkora mulasztást követ el, melyet nem kárpótolhat más téren semmi, s mely esetleg súlyosan fogja megbosszulni magát.

Azon 1400 község közül, melyek lakossága magyar kisebbségekkel vegyes népelemekből áll, [...] eddigelé csak 300 egynéhányban van állami népiskola. Ezen 1400 községet jól szervezett és hazafias szellemben vezetett népiskolákkal megszállni, ellátni: volna a *minimum*, melyre az államnak e téren multhatatlanul törekednie kell.

A másik lehető félreértés, mely ellen előre védekezni kívánok, az, hogy e sorokban nem azért hangsúlyozom a népoktatás rendkívüli fontosságát, mintha nem volna érzékem a „kultúra fajsúlya”, vagyis a magasabb művelődési kategóriák és érdekek jelentősége iránt. Van, igenis érzékem, mert ki ne látná be, hogy mily nagy horderejű dolog az, hogy az ország sorsának intézésére hivatott intelligencia magyar vagy magyar szellemű legyen? De hát itt nincs is semmi baj; 180 középiskola, egy sereg jogi és teológiai akadémia, két tud. egyetem és egy műegyetem számra, szellemre nézve megfelelnek az igényeknek, a szükségletnek. Itt jelentékeny *alkotásokra* többé szükség nincs, legföllebb a meglévő intézetek betetőzéséről [...].

Álláspontom tehát az, hogy tartsuk ugyan fenn a mostani színvonalon, szellemben és létszámban a magasabb műveltséget nyújtó intézeteket, de aztán egész erővel vessük magunkat a népoktatás terére, mert legyünk tisztában vele, – és óhajtandó, hogy ennek tudata áthassa a társadalom minden rétegét –, a *nemzet sorsa* amennyiben tőlünk függ, a *népoktatás terén dűl el, s azért az igazán nemzeti feladatok a népoktatás terén várnak megoldásra.*

